

Az elveszett sámli

Rehabilitáció, első stáció

Az én utolsó olvasóm, utolsó néven nevezhető olvasóm, legalábbis aki tudtommal az volt, mert nyoma van, hogy újraolvasta az áttelepülésemet megjövendülő családregegnaplómat, aznap éjjel halt meg, ahogy Szabadkán Újvidékről visszajövet megaludtam az üres szülői házban. Ezt másnap tudtam meg Budapesten. Megküldték a halálhírét, mit korábban, többen is, azt az írását, amelyben a félelem regényének nevezi könyvemét. Eléggé találóan, hiszen ihlető legkorábbi emléknymomaim is az ijedség körüliek, attól kezdve, hogy megtépett éjjel a kertünkben az út melletti rózsabokor, a behúzott nyakú mentalitás átkáig, hogy elfog a félsz, ha nem a sor végére találok állni. Szepegés, szorongás, lúdbőrzés örök kísérőm – volt, míg jó sokára meg nem tanultam, minek van és minek nincsen tétje. Elég baj lenne, ha csak a félelmet lehet tőlem eltanulni, semmi mást, akkor is, ha folyton rettegtem: hogy bekövetkeznek a szerződésbe foglalt rendkívüli események, és megszakad a lakásszövetkezeti építkezés, amikor pedig a toronyház megépült, hogy tűz vagy földrengés ott talál bennünket a 11. emeleten, vagy hogy a sváb családi házban, amire cseréltük, felrobban a kályha, míg én oda vagyok családregegnaplót írni – ez persze be is következett.

Legfőképp attól tartottam nagyon, hogy kiderül, ez az egész, amit a világból meg adathat élnie az embernek, valami rettenetes tévedés... A félelem könyvében én a félelem elleni bármi kis kapaszkodót próbáltam megkeresni. De hát az elmenetelemben is azért írtam bele magamat olyannyira, hogy felszabadultan és megbátorodva visszatérjek a képzeletbeli útról, s lám, mi lett belőle! Ő Írósága továbbállt, mikor az országból oly sokan elszéledtek, ki dachból, ki betojiságból, ki mert kapott az alkalmon, ki az életét mentve a végzet elől egy másik sorcsapásra. És megcsinálta a szerencsáját, átvészelte valahogy a vészt. Ment-mendegélt, kutyaagolt, lejárt a térdig a lábát, és jól járt. No de itt már beszüremlik Prózaí Enem olykor alpáriás szavajárása: Ő Íróságának ő titulálja szerény személyemet.

Apám is megcsinálta a szerencsáját, legalábbis igen szépen rámosolygott egyszer. Ő nyerte el, éppen ő, 52-ben Nagyfényen az újévi malacot a falusi tombolán. Érdekes, hogy nem lett belőle legenda, sose

büszkélkedett vele. Van, aki szégyelli a szerencsáját. Vagy azt tartja titkon, hogy nincs jelentősége, igazán csak valami világnagy szerencse tenné boldoggá mindenkivel együtt őt is. A malactól mégsem hiszem, hogy tartott volna, katonakorában a Stipben készült képen (innen vitték őket később bolgár hadifogságba, majd engedték haza a magyarokat) kötényben áll a konyha küszöbén, ketten tartanak egy félbevágott süldőt. Annyira senkinek érezte magát, hogy a vidám újévi elsőséget már túlzásnak vette? Röstelkedett miatta, hogy összekötözött lábakkal a karjába nyomták a visító jószágot? Nem szerette, ha kinevetik, nem szerette, ha szidták. És vannak emberek, akik egyszerűen kerülnek a jó szerencsét, félnek tőle, vagy mi. Hogy meglesz ennek a böjtte... Homályosan emlékszem egy malacra, a konyhában egy ládába, szalmára tettük, anyám imádkozott felette, ne vigye el a Szent Antal tüze, az orbánc, mint a torokgyík a kisfiút, aki után született, már a negyedik lánynak. De ez az imádkozás már Szabadkán volt.

A ház kapuján belépve szívszorító látvány fogadott. Az oldalra néző ajtó előtt a kispárgázott léckeret, melyre afféle fregoliként apám mindig hajnalkát futtatott fel, leroskadva. Amikor Csikkozmáson megtaláltam a házat, ahol a fogságból hazabocsátva leánykedett, a magas, nagy tornác oszlopain látni véltem a hazamentett kék virágokat. Itt repítette el a bombatalát, de azt sose mondta el, amit megtudtam: hogy telibe talált a bomba, a szomszéd pincében nyilván ő talált rá a halott német katonákra. Embermagasságra felszökő vastag szárú csorbóka mindenütt, a terjeszkedő gondozatlan, szedetlen málna közt is, a kis kótert is egészen benőtte, mely egykor ólnak szolgált, most sünjárat vezet bele. A meggyfa alja, melynek hegyébe csalinkázott a szőlő, aszott gyümölcscsel terítve.

Beteg húgomért mentem le Kamenicára, azért aludtam meg Szabadkán.

No de nem kell azért úgy elszontyolodni: mióta a szellemiektől, részint kényszerítő külső körülmények folytán, részint belső csalatkozás okán oly sikeresen és oly messzire elcsatagolt, méghozzá változatos irányokba, a barkácsoláson, kertészkedésen, soförködésen és persze sajtóügynökinek nevezett betűtán-

cos polgári foglalkozásán meg mindenességre és alkalmatlanságra egyszerre pályázó apai szolgálatokon keresztül egészen a borászkodásig (csak Ő Íróságának írnia ne legyen muszáj!), kontárkodásaiból olyik területen mesterjelölti fokra víve a praktikumok világában, amelyektől olyannyira óvakodott valaha, gondolván, hogy felhőjárásra termett, elkeseredése még ott, a ház küszöbén két megérlelt elhatározásba csapott át. Mérgében másnap kora reggel, elvégre az Első felkelés utcája lenne ez, pusztá kézzel kiirtja a gazt. És leszüreteli a málnát. Két dolog, amibe mindig bele tudott feledkezni, mint valami büntetésül kirótt krumplicololásba, mely eltéríti attól, hogy nagyra törjön. Hogy hasznosítsa magát, illetve korrigálja az elrontott rendet – meg hogy elégedetten, de csak mint aki a kicsivel, a maradékkal beéri, bekebelezze valamit, ami a maga módján szintén szerény hozzájárulás így a vilájobbításhoz, és nem kapzsiság, mohóság. Ennyi eső után könnyen kijön a földből a gaz, csak a vérehullató fű ágai törtek el a gyökerüknél, s festették sáfránysárgára a kezét. Nem vérre, hacsaknem szörnyek vérére emlékeztet. A málnaburgyingből úgy jött ki, hogy a szőre-gönce tele volt pici, makacs bogáncsokkal. Feltámadt hát a becsület Prózai Énemben, miután sokadik volt pesti munkahelyén át, jó sokára, utolérte a húga levele a sokasodó bajairól. Most Kamenicán fekszik, majd ő viszi haza Szabadkára. Meg közben a baráti tanácsot megfogadva utánajár annak, hogyan is áll a dolog a kárpótlási jogosultságával. Hiszen a ház egyik sarka beázik, szétfagyott a bojler. Mindig két légyre csapott egy ütessel, mint a bandzsító huszár a sakkban: egy haszonelvű meg egy fennkölt célt vett egy kalap alá nagy büszkén. Aztán két szék között... Pedig rekkenő nyarak kínosan hosszú napjain a pókhizláló légyfogást itt kisgyerekként majd-hogynem tökélyre vitte.

Ezek viszont Ő Írósága kajánkodásai lennének itt. Aki kénytelen volt morcosan végigjárni vele az összes újmódi show-hivatalt, lélegzetviesszafojtva, csikorduló szívvel, elhúlten fülelve közben, hogy mialatt egyben-másban a rémségesen idegenszerű átalakulások ellenére is mutatkozik némi javulás, a kisebbségi utcai beszéd, melynek romlásán akkora bosszankodással és bizakodással sopánkodtak annak idején, a süllyedés körének teljes spirálját bejárva általánosságban degradálódtak. Egy szóban rögzítve összbenyomását: elkásásodott. A fogalmak, a tölteléksszavak, a modor, a mondathangsúly bicsaklásai mind-mind már-már otthonosan fogadták most, mint a szülői házban a konyha szaga, de minden valahogy kásásan hangzott, mintha fényévnnyire az egyébként is ronszolódó művelt nyelvi normáktól, és elszoktatva az olvasás műveletének szellemi és gyakorlati értelmességétől csak használói, a beszélők írásbeliség előtti

egymáshoz hasonulásának igénye működtetné.

És elhangzott ezen a szegény lelencnyelven egy mondat a szabadkai rendőrség épületében, az embersorban, egy felkavaró megállapítás, amely visszavetette ifjúkorába, s megmondta neki, ahol van, az a mélypont. A talajvíz szintje odalenn. Melyben kimosódik majd a maradandó és elrothad a tenyésző. Még csak nem is durván kioktató megjegyzés volt, azokhoz hozzászólt. De ez degradálta valóban prózaivá ténylegesen és mindenestül mindazt, amit valaha az életről és az íráságról gondolt. Hiszen az olvasóm lehetne, nézett fel homloka alól Ő Írósága Prózai Énem tekintetén át a fiatalemberre, aki okosan és higgadtan, mondhatni tartózkodóan, de távol a meghunyászkodástól méregette. Merthogy az önhibáján kívüli pótlásról visszajövet nem a sor végére állt be, hanem, ahogyan a hivatalnok mondta, a már megjárt ösvény elejére, a tolóablak tövében cövekelt le. Akárcsak Újvidéken a kismama, akit még ezért is kiutáltak. Az olvasóm is lehetne. Vagy az. „Ilyenek az emberek” – csak ennyit mondott.

De előbb még járjuk végig együtt a hivatali stációkat tandemünkkel, ezzel a balkáni fészkebe visszacsöppent széplélekkel és ezzel a szerencsétlen flóttással. Mely alatt az még azt is neki kell feketén-fehéren bizonyítania, hogy a ház azonos önmagával, minthogy az utca egykor Srpska ulica volt a Rajneben sorakozó Hrvatska, Slavonska stb. mellett, csak időközben lett belőle valaha I. Ustanka.

Húgomnak két terápia után sikerült sugarazásra bejutnia Kamenicára. Odafelé megbüntet a rendőr, mert gyorsítok az oldójel előtt. Éppen Topolyán. Nagytemetőjében oly sokan nyugosznak: Tóth, Harkai, Juhász. És a nagyapjával Zsarko, akit az anyja Szarajevóból menekített biztonságba az apjához, míg a férj a bosnyákok közt harcolt, s rájuk gyulladt a szoba, bennégtek. Anyámat Újvidékre szánt harminc tojással itt kapták le, a topolyai vasútállomáson, és fél évet kapott feketézésért Jancsipusztán. Oda kommandáltak látogatásra az apámat. Kezembe akad egy régi képe, amit nem ismertem, a fogság utáni, csontsovány és öreg rajta. Az esküvői képén, ötvenben, valósággal délceg. Hazafelé tartva húgom elmeséli az álmát. Hogy apánk ment el érte hazahozni. Pedig sosem vezetett autót. Napra pontosan hét éve, hogy meghalt. Előtte, mint utána anyám is, álmomban eljött elbűcsúzni. Több osztálytársam is, akik két bankett között elmentek. Hogy rám van-e bízva ettől valami, nem tudom biztosan. Adósságot halmoztam eleget, és letudtam, országokat láttam, látok szétlöpni. De mi az én tartozásom? Pár héten múlt, nem érte meg, hogy a rozzant Renault-4-es helyett, igazi gasztaarbeiter-rátartisággal egy rendes autóval állítok

haza. Így már önkéle mentünk el két év múlva Csikozmásra.

Apám a nagyfényi, majd a szabadkai malomban dolgozott. Idényben sokat zsákolt, 12–24 órás váltásokban. Jóformán csak aludni láttuk, a vállát fájlalta sokszor. Nagyon-nagyon ritkán volt félelmetes, szikrázó szemű. Ránk hagyott mindent. Kicsi gyerekeknek tudott dörmögő istene lenni. Engem nyilálló vállal is sokat hordozott éjjelente, még Nagyfényen, ha bömböltem. Állítólag nagyon akaratos gyerek voltam. Jobb apa akartam lenni, mint ő. Jobb író, jobb apa – ilyen a nagyravágyás. Miért nem csak egyszerűen jobb akar lenni az ember. Nem valamiben, mindenben önmagán túltevő.

Bicikliről rám köszön valaki az utcán, nevémen szólítva. Reflexből viszonzom. Aztán nézem csak meg, csodálkozva, nini, Béres bácsi, a méhész. Akinek a fia darab ideig Svájcban hullákat mosott. Aztán ráeszmélek, hisz Béres bácsi rég halott, a fiát néztem az apjának. Fizimiskában, terjedelemben belenőtt a szerepbe. Nyilván, úgy-ahogy, én is apáméba. Mikor fortyogtam miatta, és amikor már gondolatban megbékéltem vele. Vajon ez nekem sikerült? Jobban sikerült?

Húgom esküvőjén a fényképésznél, az esküvői tanúja voltam ugyanis, sámliira állítottak, hogy egy vonalban legyen a fejünk a másik tanúéval. A testes, darabos arcú feketicsi emberrel, sógorom esküvői komájával nem találkoztam azóta, csak húgoméktól hallottam, akiknél meg-megfordultak, hogy két gyerekük született nekik is, két fiú. Húgom hosszas kórházi kezelése alatt jó bácskai módra vitték sógoromnak és a kisebbik lánygyerekeknek a városba a kolbászt, szalonnát. Beugrunk hozzájuk megköszönni.

A férfi autóbuszsofórként dolgozott Topolyán, míg le nem százalékolták. Húgom figyelmeztet, ne lepődjek meg, ha sok beszéd közt elérzékenyül, az idegei kicsit tönkrementek.

Mikor odaérünk, csak az asszony van otthon. Fiával, aki már önállóan gazdálkodik, kint vannak szalmát behordani, a három unoka is velük van. Húgom áradozik a gyerekekről.

Az asszony idehaza jószággal is foglalkozik, a sok panasz ellenére a disznótartást sem tudják feladni, ilyenek errefelé az emberek. Keresztapámék is, ő bajsai szlovák ember volt, a régi arcképéről sugárzik a jámborság, úgy éltek le az életüket, az állatjaikat szerfelett dédelgetve. És a túlradó gondoskodás mindig ráfizetéses.

Hazaérnek. A házigazda még testesebb, még darabosabb, mint a képen, bőrén a sok szabad levegő rézszíne, ahol nem látszik ugyan, de sámliin álltam az ifjú pár háta mögött. Nagy kezét a térdein nyugtatja olykor. És valóban, szót szóba öltve – itt egyébként, csak utólag veszem észre őszinte megkönnyebbüléssel, nem beszélnek kásásan – a végén bepárasodik a szeme. Pedig távol attól, hogy egy szóval is emlitené, nem róla beszél, a másik legényfiúról, akinek vékony bajuszos katonaképe a szekrény polcán oldalról tekint fel. Már nem tudom, Dormán László vagy Dezső János hangképét hallgattam Pesten a *Határok nélkülben* a temetéséről. Itt csesztem én is a rezet a többiekkel, akik a véres balkáni bohózatból bevezettek.

Átjön a három közül két unoka. Fivére temetésén fogadta meg azt a másik fiú, hogy három gyereke fog születni. És úgy is lett. A kislegény arcán az eleven eszű parasztyerekek oly ismerős, mindig inkább tartózkodó, mint könnyen lefegyverezhető, komoly és illedelmes arckifejezése. A kislány drámatáborba készül Palicsra, szépbeszéd- versenyen kitűnt már. Egyszer lesz egy olvasóm, egy olvasónk, pislogok befelé. Az elérzékenyülő buszsofőr pedig, a sógorom komája, most lelkendezésbe csap át, várnám, hogy őmiattuk, az unokák miatt, akikre büszke lehet. De nem. Ő Íróságát magasztalja, dicséri fel. Engem. „Tudjátok, gyerekek, ő egy író” – fordul hozzájuk, a rám oktrojált titlust, mely egyszerre olyan nehéz lesz, mint egy elázott búzászsák, az élet, jól megnyomva. Elröstellem magam. Legelsősorban magam miatt, aki majd-hogynem megbántódott a minap, csak mert rá találtak szólni, bár vétketlenek tudhatta magát a kivételezésben, de mindönk, minden kortárs skribler helyett is, akiknek majd a szövegei közül elmondásra válogatni lehet. Oly régről ismerős volt a tanultságnak ez a megejtő respektusa egy mindenért megdolgozó, mindenért más helyett is megszenvedő ember szájából, amit a tágra nyílt és még tágabbra nyíló világ örve alatt lesajnálunk. Amit mondanom illene, igencsak szerényen, nagyapjukra nézve: „Látjátok, ő egy apa.” Egy igazi apa. De hát milyen formája lenne annak, hogy a nyilvánvalót vegyük a szájunkra, amit úgyis érez az ember. Egy apa, aki nem szorul rá semmiféle rehabilitációra. Pedig a tévedés taglója ráütött. Prózai Énem csak óvakodott, Ő Írósága óvatoskodása közben.

Így szórakoztak váltig szapulva egymást, mint két kivénhedt ipse a síneken.